

Penelope Leach

Când părinții se despart

Cum să ne ajutăm copiii
să treacă prin procesul de separare

Traducere din engleză de Elena Irimia

Cuprins

Introducere

7

PARTEA I Ce este mai important pentru copii atunci când părinții se despart?

1.	Să analizăm divorțul din punctul de vedere al copiilor	21
2.	Vârsta și stadiile de dezvoltare ale copiilor	39
	Bebelușii	42
	Copilăria mică și perioada antepreșcolară (de la 18 luni la 5 ani)	59
	Copiii de vârstă preșcolară sau școala elementară (de la 5 la 7 ani)	63
	Școlarul mic (de la 8 la 11 ani)	65
	Perioada gimnaziului (de la 11 la 14 ani)	68
	Perioada liceului și tinereții adulți (de la 14 la 18 ani)	71
3.	Alte persoane, care fac parte din familie sau din afara ei	75
	Frații și surorile	76
	Bunicii	79
	Familia extinsă și alți adulți importanți în viața copiilor	88
	Prietenii intimi ai părinților și posibili parteneri	92
	Părinții vitregi ai copiilor	96
4.	Aspecte practice și legale	101
	Căminul și siguranța copiilor	102
	Necesitatea existenței unui cămin	103
	Școlile	108
	Aspectele financiare	113
	Aspectele legale	119

PARTEA a II-a Despărțirea – mai bine sau mai rău?

Respect pentru oameni și cărți

5. Cum separăm relațiile părintești de cele de cuplu	131
Parentingul comun	137
Parentingul binevoitor	142
6. Încercarea de a atrage copiii de o parte sau de alta	147
„Înstrăinarea“. Ce înseamnă și ce importanță are?	147
Înstrăinarea ca circumstanță sau ca premisă	148
Înstrăinarea bazată pe furie și utilizarea acesteia	155
ca armă în conflictul dintre adulți	161
Evitarea înstrăinării atunci când este imposibil	169
să se ajungă la un acord	170
7. Împărțirea sarcinilor de părinte	175
Orientarea centrată pe copil	187
Planurile parentale	209
Punerea în aplicare a planului parental	209
8. Când legăturile se întrerup	221
Părinte cooperant, copil necooperant	
Copil cooperant, părinte necooperant	

PARTEA a III-a Ce funcționează și ce nu

9. Alte aspecte pe care le aduc în discuție părinții	227
Vacanțele	227
Când copiii vor să fie independenți	237
Școlile-internat	251
Parentingul la distanță	254

Concluzii

Mulțumiri

Bibliografie

Introducere

În Statele Unite ale Americii (și, bineînțeles, în mare parte din lumea occidentală), destrămarea familiilor atinge niveluri epidemice, în toate straturile societății. Dacă divorțul, și în special divorțul în care sunt implicați copiii, ar fi fost o boală, ar fi atras cu siguranță fonduri guvernamentale pentru efectuarea unor cercetări de urgență în vederea fabricării unui vaccin care să ofere o imunizare în masă și un program de tratament. Dar, fiind obișnuiți să ignorăm despărțirea părinților și să considerăm divorțul ca fiind ceva de la sine înțeles, comparația cu o urgență medicală națională sună aproape fantezist. Totuși, lucrurile nu stau chiar așa. Destruerea familiilor constituie o problemă majoră, dar neadusă în discuție, în peste jumătate din cuplurile americane și a venit momentul să îi acordăm atenție.

Dacă te-ai despărțit, ai divorțat sau te gândești serios să o faci, află că nu ești singurul; nu ești nici măcar în minoritate. Atât de mulți părinți se despart, fie rupând căsătoria, fie ieșind din relațiile civile de parteneriat sau din concubinaj, încât în prezent, în țările vorbitoare de limba engleză, abia o jumătate dintre copii își serbează a șaisprezecea aniversare cu ambii părinți locuind împreună.

Tradiția spune că mariajul trebuie să dureze „până ce moartea ne va despărți”, dar în lumea occidentală modernă, în care durata medie de viață depășește șaptezeci de ani, adesea divorțul este cel care destramă o căsnicie, și nu moartea. Conform rapoartelor statistice ale Centrului Național de Sănătate, între anii 2006 și 2010, probabilitatea ca o primă căsătorie, în Statele Unite, să dureze cel puțin zece ani a fost de 68% pentru femei și de 70% pentru bărbați. Probabilitatea ca o primă căsătorie să supraviețuiască douăzeci de ani a fost de 52% pentru femei și de 56% pentru bărbați. Statul care a raportat cea mai ridicată rată de divorț a fost Nevada (6,4 la 1000), iar cea mai scăzută

Să analizăm divorțul din punctul de vedere al copiilor

Când o familie se destramă, acesta nu este un eveniment, ci un proces; deseori unul foarte lung și lent. Chiar dacă unul dintre partenerii de cuplu a plecat, jurând că nu se va mai întoarce niciodată, tot va trebui să revină. Va reveni să-și ia lucrurile, pentru și mai multe discuții chinuitoare, certuri și acuzații, și poate chiar și pentru câteva clipe de neașteptată nostalgie, când cea mică se va întinde spre el, s-o ia în brațe, iar câinele îi va linge mâinile. Și atunci cei doi aproape că se împacă din nou, iar el trece la tuns peluza.

Divorțul este unul dintre cele mai mari necazuri ale vieții de adult, și, când treci prin așa ceva, cam toată atenția îți este absorbită și nu prea mai ai resurse să observi ce se petrece cu orice altceva, sau cu oricine altcineva, inclusiv copiii tăi.

Dar acestea nu sunt doar necazuri ale oamenilor mari, ci afectează copiii în aceeași măsură. Da, poate căsătoria voastră este cea care se destramă, dar este vorba de familia lor. Tu îți pierzi soțul, soția sau partenerul de viață, dar ei nu pierd doar părintele care lipsește fizic, ci îi pierd pe Tati și Mami, deoarece, chiar și atunci când sunteți prezenți, niciunul dintre voi nu este părintele pe care l-au avut în trecut.

O fetiță de 10 ani spune:

„Când mama conducea mașina, nu părea să observe cum se schimbă culorile semaforului, așa că atunci când s-a făcut roșu am țipat cu toții «Semaforul!»”

Un băiețel de 8 ani spune:

„De dimineață, tati a venit s-o vadă pe mami. Doar pe mami. Nu și pe mine. De unde știi? Pentru că a fost surprins să mă găsească acasă. Efectiv uitase că eram în vacanță.”

O fetiță de 6 ani spune:

„Mami nu prea mă mai ascultă. Zice doar «Mhm...»”

Decizia de a vă despărți v-a dat pe amândoi pradă atât confuziei prezentului, cât și necesității de a vă alcătui, într-un final, noi moduri de viață; copiii voștri nu au avut niciun cuvânt de spus în luarea acelei decizii și nu au de ales cu privire la cele ce urmează să se întâmple. Despărțirea voastră va da peste cap viețile copiilor voștri. Nu poți face nimic pentru a preveni asta, dar, dacă știi ce poate îmbunătăți sau înrăutăți situația pentru fiecare copil, poți face multe pentru a tempera furtuna ce va urma.

Aproape jumătate din căsătoriile din America ajung la divorț. Statistici de genul acesta fac senzație în presă, dar cum se concentrează mai degrabă pe adult, tratează divorțul drept o problemă a adulților, și nu ca pe o destrămare a întregii familii, și ne spun surprinzător de puține lucruri despre copii. Atât *de facto*, cât și moral, accentul este pus greșit. În ultimele două decenii s-a constatat clar că despărțirea părinților chiar este o problemă a copiilor, și că în loc să-i implicăm în special ca arme în războiul conjugal, ar trebui să-i recunoaștem drept victime. Pentru copiii de toate vârstele, de la nou-născuți până

la cei adulți, destrămarea familiei este întotdeauna ceva teribil de distrugător, de obicei trist și uneori tragic.

Părinții nu vor să audă că procesul de separare va duce întotdeauna la nefericirea copiilor, așa că în rarele cazuri în care această consecință este menționată, le este oferită într-o proporție bine diluată cu asigurări despre cât sunt de „rezistenți” cei mici, și despre cât de repede se adaptează. Totuși, spre binele copiilor, acest mesaj ar trebui să fie răspândit cât mai mult și înțeles cum se cuvine. Separarea sau divorțul este o experiență grea pentru voi toți și ar fi bine să recunoașteți față de voi înșivă: copilul are tot atâtea șanse să „treacă peste asta” câte aveți și voi, dacă prin asta înțelegeți să uitați sau să nu i se mai pară important.

Oricât de dispuși ați fi să vă confrunțați cu impactul pe care separarea voastră, ca părinți, îl va avea asupra copiilor voștri, vă va fi greu să găsiți informații corecte și relevante, deoarece statisticile oficiale sunt mai degrabă despre divorț, și nu despre toate felurile de separare, și reprezintă niște surse de informație foarte nepotrivite când vine vorba despre impactul asupra copiilor. Nu fiecare divorț afectează direct copilul; în America, aproximativ o treime dintre cuplurile care divorțează sau se despart nu au copii, iar în cazul celor cu copii, problemele conjugale le-au afectat deja de destul de mult timp, cu mult înainte ca părinții să ajungă să semneze actele și să devină o cifră a acelor statistici. Mulți copii sunt afectați de despărțirea părinților, care nu ajung niciodată însă să calce în curtea de judecată, fie pentru că s-au despărțit fără să divorțeze, fie pentru că erau necăsătoriți și prin urmare nu este nevoie să se despartă oficial. Chiar și în cazul statisticilor despre cazurile de despărțiri în care sunt implicați și copiii, aflăm mult prea puține lucruri despre acei copii: câți au fost implicați în familie sau în total; ce sex aveau; ce vârste aveau când s-a finalizat divorțul, sau măcar vârsta aproximativă când căsătoria părinților a început să se dezintegreze.

INDICELE DE SATISFACȚIE ÎN CAZUL COPIILOR AI CĂROR PĂRINȚI S-AU DESPĂRȚIT

Respect pentru oameni și cărți

Gradul de satisfacție a vieții a 50 000 de copii de 13, 14 și 15 ani ai căror părinți s-au despărțit este comparat cu gradul de satisfacție a 150 000 de copii din familii intacte, din 36 de state vestice.

Toți copiii proveniți din familii care trecuseră prin separare erau mai puțin fericiți decât cei din familii intacte:

- *Custodie comună – 21% (aici s-a înregistrat cea mai mică diferență, față de familiile intacte)*
- *Mamă naturală și tată vitreg – 33%*
- *Mamă singură – 28%*
- *Tată singur – 49%*
- *Tată și mamă vitregă – 62% (aici s-a înregistrat cea mai mare diferență, față de familiile intacte)*

Sursa: Nielsen *et al.*, 2012

Statisticile care se referă la proporția familiilor monoparentale pun ceva mai mult accent pe copil, firește, dar informațiile oferite nu sunt simplu de interpretat, deoarece rareori fac diferența între familiile în care părinții s-au despărțit și cele care au fost de la bun început monoparentale, sau în care a survenit decesul unui părinte. Ne ajută totuși să ne reamintim că atât de multe despărțiri și divorțuri înseamnă implicit și mulți părinți singuri. Conform ultimului recensământ din America, în anul 2010 în Statele Unite ale Americii aveam 11,7 milioane de părinți singuri, dintre care 85% (9,9 milioane) erau mame care dețineau custodia copilului, iar 15% (1,8 milioane) erau tați deținători de custodie. Pentru Anglia, cifrele sunt puțin diferite: din 2 milioane de părinți singuri, 92% sunt mame, care dețin custodia, și 8% tați; 1,9 milioane de părinți singuri au câte un copil mai mic de 16 ani, 621 000 au doi copii și 238 000 au mai mult de trei copii.

În marea majoritate a familiilor monoparentale, mama este părintele care deține custodia, iar tatăl este cel absent. Poate în cazul

vostru este invers, firește, dar dacă este așa, sunteți o minoritate – una chiar minusculă. Deseori se presupune că mamele ajung să fie părinți singuri pentru că bărbații sunt mai predispuși decât femeile să-și părăsească familiile sau pentru că încă se consideră – atât în cadrul cuplurilor care se despart, cât și din partea societății și a curților de judecată care o reprezintă – că atunci când părinții se despart, este mai potrivit ca mama să aibă grijă zilnic de copii, și nu tatăl. Totuși, mai există și alte motive pentru care sunt atât de puțini tați singuri. În primul rând, mortalitatea în rândul adulților tineri este mult mai mare pentru bărbați, deci dacă un copil are un singur părinte supraviețuitor, cel mai probabil este vorba despre mama acestuia. În al doilea rând, nu există un echivalent masculin al „mamei necăsătorite”, deși, având în vedere folosirea ovulelor donate și a sarcinilor surogat, e posibil să se schimbe și asta.

FAMILII MONO-PARENTALE ÎN ȚĂRILE VORBITOARE NATIV DE LIMBA ENGLEZĂ

- *Australia: 1 din 6*
- *Canada: 1 din 4*
- *Noua Zeelandă: 1 din 7*
- *Africa de Sud: 1 din 3*
- *Anglia: 1 din 4*
- *America: 1 din 3*

Sursa: Exemple din Comisia Economică a Națiunilor Unite pentru Europa, 2014

Statisticile care ne spun câte familii monoparentale există rareori explică și motivele din spatele acestora, și rareori vorbesc despre ceea ce se petrece acum sau se va petrece în viitor cu copiii din acele familii. Nici măcar nu putem ști cu siguranță ce înseamnă pentru aceste statistici

termenul „familie”, sau dacă două studii diferite folosesc termenul în același mod. Majoritatea oamenilor presupun că o familie înseamnă un bărbat și o femeie care au copii împreună, dar nu fiecare familie se bazează pe relații heterosexuale. O mică minoritate, dar în creștere de copii pot să se nască sau să fie crescuți de către cupluri homosexuale, care pot fi bărbați sau femei, căsătoriți sau în parteneriat civil sau concubinaj. Marea majoritate a copiilor provin, firește, din cupluri heterosexuale, dar asta nu garantează nicicum stabilitatea familiei. Fiecare copil are aproape 50% șanse să i se despartă părinții, iar dacă acest lucru se întâmplă, experiențele ulterioare ale copilului cu privire la „familie” vor fi probabil cu mult mai complicate decât ne sugerează aceste sumarizări statistice simpliste, deoarece fiecare dintre părinți va intra probabil în noi relații, care au și mai multe șanse să se rupă. Rata de eșec a celei de-a doua căsătorii în America este de 60-67%, iar pentru a treia căsătorie, procentul este de 74%. Un divorț al părinților, urmat de doar câte un nou partener pentru fiecare părinte și o nouă relație de căsătorie duc la câte patru combinații de figuri parentale, iar fiecare posibilă combinație poate aduce în viața copilului un nou bunic, unchi, o nouă mătușă, un nou verișor, ca și frați vitregi sau frați de mamă sau de tată, dintre care unii îi pot fi de aceeași vârstă sau alții pot fi aproape adulți.

Când vă gândiți la ce va însemna despărțirea voastră pentru copil, e important să vă reamintiți că acei copii ai căror părinți se despart vor avea parte de o multitudine de relații cu persoane adulte, pentru tot restul copilăriei lor, și că aceste relații se vor schimba în timp. Este posibil ca părinții să ajungă din nou împreună, fie temporar, fie permanent; multe cupluri trec prin câteva încercări de reconciliere înainte ca mariajul să se dizolve sau, mai rar, să fie reluat. Copiii pot să locuiască cu mama, dar pot menține o legătură mai mult sau mai puțin strânsă cu tatăl. Pot să locuiască pe rând doar cu mama, cu mama și un iubit al acesteia sau cu o serie de iubiti, cu mama și un partener de viață permanent al acesteia, sau cu mama și un tată vitreg. Oricare dintre acești bărbați poate reprezenta sau nu o figură paternă pentru ei, și oricare dintre acești bărbați își poate sau nu aduce propriii copii, formând alături de voi o familie mixtă. În același timp, tatăl absent poate deveni cel cu care copiii locuiesc și, fie că se întâmplă asta, fie că nu, pot trece printr-un set similar de relații care le

pot aduce sau nu în viață încă o figură maternă și/sau copii care le sunt, formal sau informal, frați sau surori vitregi. Mai pot exista și frați din partea mamei sau doar din partea tatălui.

Din rău spre bine

Nu poți face nimic ca despărțirea voastră să nu vă afecteze copiii, însă grație cercetărilor efectuate în ultimii cincisprezece ani, părinții care se despart în zilele noastre (și cei care-i sfătuiesc) pot face mai mult bine copiilor decât cei din generația trecută. Și dacă poți face mai bine, atunci așa ar trebui să faci. Există cercetări noi și în plină desfășurare despre dezvoltarea copiilor, în special cea emoțională și cea socială, care te pot ajuta să înțelegi ce reprezintă despărțirea ta pentru fiecare dintre copiii tăi și oferă informații științifice ușor de înțeles despre cum putem trata acest proces, pentru a contracara sau atenua efectele sale negative.

FAMILII NOI ÎN FORME VECHI

„Famiile occidentale moderne nu se mai potrivesc tiparului nucleic convențional... Famiile care au avut o structură nucleică se pot reforma, o dată sau de mai multe ori, implicând și excluzând nu numai persoane cu rol de părinte și poate frați sau surori vitregi sau doar din partea unuia, dar și relațiile copiilor cu aceștia. Dacă un bărbat vine să locuiască cu o femeie divorțată, care are doi copii, atunci mama acestuia le devine bunică? Poate el să le fie tată vitreg, dacă rămân necăsătoriți? Și dacă da, pentru cât timp trebuie să locuiască împreună, până să treacă de la statutul de iubit sau prieten al mamei la cel patern? Și dacă are loc o căsătorie, el, ca tată vitreg, rămâne în familia copiilor, dacă ulterior mama acestora divorțează de el?”

Sursa: Leach, 1995